

ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООСВІТ- НЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У XXI сторіччі прогресивний розвиток країн забезпечується за рахунок інноваційних процесів в усіх сферах суспільного життя, розвитку інноваційного мислення працівників. Основи такого підходу закладаються в системі освіти, починаючи з основної школи. Для реалізації його необхідно розуміти як формуються інноваційні процеси у школі всіма педагогічними працівниками. У статті обґрунтовано методологічний підхід, на якому будується експериментальна робота в школі по впровадженню інновацій. Показано, як забезпечується безперервність інноваційних процесів. Описано процес організації експериментальної роботи в школі.

Продемонстровано процес переходу загальноосвітнього навчального закладу з режиму функціонування через експериментальну роботу – в режим інноваційного розвитку.

Ключові слова: синергетика, прогресивний розвиток, виклики, критерії прогресивної школи, експериментальна робота, інноваційна діяльність, етапи дослідно-експериментальної роботи.

ВІРА ЗОЦ

Провідний науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України.

клад (далі – ЗНЗ) є живим організмом, який постійно розвивається.

У найбільш загальному сенсі під ЗНЗ ми завжди розуміємо педагогічну систему (її підсистеми, компоненти тощо), яка проходить етапи становлення, функціонування і розвитку. На етапі становлення, коли ЗНЗ шойно створений, або змінив свій статусний формат (тип), або кардинально змінився склад керівників школи і педагогічний колектив – відбувається формування ЗНЗ як установи,

включення її складових, пошуки шляхів їх взаємодії, формування системи управління.

На етапі функціонування на основі існуючих стабільних параметрів, реалізації норм законодавства про освіту і підзаконних актів, навчального плану, програм, визначення ціннісних пріоритетів формується навчально-виховний процес.

ЗНЗ є відкритою системою, що повною мірою виявляється в синергетичному характері її розвитку. Етап «порядку», який відповідає етапу функціонування змінюється періодами «нерівноважності». Попередній

зміст освіти і виховання вступають в протиріччя з новими задачами, умовами функціонування школи, потребами суспільства. З'являються «флуктуації» – випадкові відхилення миттєвих значень величин від їх середніх значень (від стану рівноваги). Це провісники накопичення нерівноважності і переходу системи у інший стан [1]. Використовуючи синергетичні інструменти пізнання можна «розгледіти у сьогоdnішньому стані нелінійної системи ті фрагменти, в яких процеси протікають так, як вони йшли у всій системі у минулому, і ті фрагменти, в яких процеси зараз ідуть так, як вони будуть відбуватися у всій системі в майбутньому. Причому це – елементи готового, нереконструйованого минулого і реального, не змодельованого майбутнього [2].

У точці біфуркації розвиток може піти як по висхідній (прогресивно), так і по нисхідній (деградаційно). Це момент великої відповідальності людей, що приймають рішення у цих процесах.

Щоб забезпечити усталений прогресивний розвиток навчального закладу, важливо визначити реперні точки, з яких здійснювати порівняльний контроль за змінами відповідно до поставленої мети перетворень.

Прогресивний розвиток ЗНЗ – це горизонт, що постійно відсувається, вічне прагнення до змін на краще. Латинське *progressus* означає рух вперед, від нижчого до вищого, перехід на більш високий ступінь розвитку, зміни на краще, розвиток нового, передового [3]. Орієнтирами прогресивності у глобальному вимірі людського суспільства є завдання, які постають перед людством на кожному історичному етапі, що потребують вирішення для кращого життя. В наш час їх називають викликами. Бо вирішення цих завдань потребує мужності вибору із кількох можливих варіантів і часто є ризикованим. **Що ж є джерелом цих викликів?** Скористаємося закономірностями фізіології, яка стверджує, що оточуючий світ являє собою складну ієрархію функціональних систем, від атомарного до космічного рівня, тісно пов'язаних

між собою. Виходячи з цього, цілі діяльності живих істот програмуються функціональними системами більш високого рівня. Стосовно людини це означає, що джерело цілей лежить поза межами індивідуальної свідомості. Такий підхід співвідноситься зі знаннями, які розповсюджувались в традиційних культурах вже кілька тисячоліть [4].

Завдання науки полягає в тому, щоб найбільш точно з широкого контексту подій і явищ інтегрувати ці виклики і шукати можливості таких відповідей на них, які призводять до прогресу, а не регресу.

Сучасні цивілізаційні виклики детермінують потребу в переосмисленні суттєвих задач сучасної школи.

Духовні виклики. Проблема духовності і моральності особистості є гострою як ніколи. В епоху атомної енергетики, ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї, можливості передачі будь-якої інформації через Інтернет, - доля людства, його майбутнє залежить від порядності, щирості, доброти і відповідальності кожної людини незалежно від того, якою справою в житті вона займається.

Інформаційні виклики. Колосально зростає обсяг інформації, яку людині необхідно осмислити для успішної життєдіяльності. Ускладнення обробки інформації, необхідної для прийняття важливих життєвих рішень.

Екологічні виклики. Людські потреби зростають в геометричній прогресії, а природні ресурси, необхідні для їх задоволення – в арифметичній. І вони вже вичерпуються. Людство має змінити своє ставлення до природи, інакше почнуться незворотні руйнівні процеси. Лише коеволюція людини і природи, салютогенезний підхід до розвитку людини забезпечать виживання людства.

Етнокультурні виклики. Глобалізація зближує різні етноси і культури; уникнути їх сутічок допоможуть толерантність, плюралізм, компетентне позитивне ставлення до своєї і інших культур.

Соціальні виклики. Світ ділиться на багатих і бідних, успішних і невдах,

привілейованих і гноблених. Це є джерелом несправедливості, що руйнує суспільство і породжує агресію.

Освітні виклики. XXI сторіччя – епоха безперервної освіти і самоосвіти. Успішна життєдіяльність людини залежить від уміння вчитися і самовдосконалюватися протягом життя [5].

Прогресивним є ЗНЗ, який знаходить адекватні відповіді на ці виклики.

Що ж є сутнісним, системоутворюючим в сучасній прогресивній школі?

Відповідь на це питання можна знайти у одного з авторів теорії відкритих складних систем, що самоорганізуються, – І. Пригожина. «В даний час ми переживаємо глибокі зміни в нашій концепції природи і структури людського суспільства. Ці зміни породили потребу в нових стосунках між людиною і природою так само, як між людиною і людиною» [6].

Особливістю нинішнього етапу розвитку науки є те, що корелюються відкриття в дослідженні оточуючого нас світу і внутрішнього світу людини. Сьогоднішня наука визнає суб'єктивізм, вона включила в свій науковий арсенал інтуїцію.

Реалізація базового права людини розвиватися відповідно до своєї індивідуальної природи, передбачає природовідповідну освіту. Виклики сучасності, що постають перед суспільством і образ сучасної прогресивної школи формують певні критерії такої школи:

- Критерій пріоритету моральних цінностей як основи педагогічного процесу: довіри, гідності, справедливості.
- Критерій технологічності навчального процесу. Технологізація не може замінити живого інтелектуально-емоційного спілкування вчителя і учнів, учнів між собою, але створює умови для інтенсифікації навчального процесу за рахунок економії часу на пошук інформації, її обробку і зберігання.
- Критерій полікультурності змісту шкільної освіти, що відповідає на етнокультурні виклики.

- Критерій здорового шкільного середовища: організації шкільного простору, здорового режиму, спеціальних оздоровлюючих програм, чистої води і здорового харчування.
 - Критерій відповідальності. Всі учасники педагогічного процесу: адміністрація, педагоги, батьки, учні, обслуговуючий персонал мають знати, що є сферою їх відповідальності в школі і інформувати один одного про те, як вони справляються з цією відповідальністю.
 - Критерій ресурсного забезпечення самоосвіти в рамках навчального процесу: тьюторські програми, участь у позакласних і позашкільних освітніх і наукових проектах, спектр занять за вибором, вільний доступ до інформаційних ресурсів, зони пізнавальної і дослідницької діяльності вільні від оцінювання.
 - Критерій здорового глузду. Все шкільне життя має орієнтуватись не стільки на парадигми, теорії, концепції, як на реальні запити шкільного співтовариства і культурно-моральне оздоровлення оточуючого соціального середовища.
- Стосовно школи, то цілі її діяльності програмуються функціональною системою більш високого порядку – суспільством.** Важливо, щоб школа з широкого «віяла» викликів, які формуються в суспільстві вибирала ті цілі, які є для неї досяжними, реальними.

Правильно визначена ціль, що сприяє прогресивному розвитку школи досягається через усвідомлену, прийнятну педагогічним колективом програму розвитку, або інноваційний проект. Але досягнення нової цілі є неторований шлях і набуває форми експериментальної роботи, в якій виявляються найбільш вдалі методики і дії, або ж помилкові. Критерієм тут є досягнутий результат.

На 30-ти річному досвіді розвитку Українського коледжу імені В. Сухомлинського можемо побачити, як забезпечується прогресивний розвиток школи через дослідно-експериментальну роботу.

Школу № 272 м. Києва, на базі якої у 1991 році було створено Український колеж, відкрито у 1988 році. Вже через рік керівництво школи домовляється про науково-педагогічне співробітництво з педагогічним інститутом ім. М. Горького, і **започатковує експериментальну роботу за темою «Створення умов для самореалізації особистості учня і вчителя»**. Наприкінці 80-х років це був дійсно новаторський підхід, коли метою шкільних перетворень є не процеси, форми чи методи, а особистість учня і вчителя, свобода їх самореалізації, створення для цього педагогічних умов. Дуже важливо, що саме цей підхід став підмурівком для подальшого розвитку навчального закладу.

На реалізації першої експериментальної роботи і керівництво школи, і вчителі навчилися формувати мету для подальшого розвитку, намічати задачі для її досягнення, відслідковувати зміни в педагогічному процесі не лише на емпіричному рівні, а й використовуючи наукові методи. До розвитку школи долучились не тільки батьки учнів, а й науковці, громадськість. **І головне – педагогічний колектив навчився вчитись постійно.**

Тому цілком логічно, що після завершення першої експериментальної роботи **розпочалась в 1998 році нова – «Особистісно орієнтоване навчання та виховання»**. Якщо у процесі реалізації попереднього експерименту створювались умови для реалізації внутрішнього потенціалу особистості, то наступна робота передбачала формування такого освітнього середовища школи, яке б максимально сприяло успішному навчанню і розвитку учнів з різним потенціалом. В процесі експерименту збагатилась палітра методичної роботи вчителів, виховної роботи школи.

В 2004 році педагогічний колектив робить новий крок у своєму розвитку, піднімаючись на найвищий щабель педагогічної діяльності – плекання духовного світу учнів і вчителів. Започатковує нову дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня **«Формування духовності особистості на засадах традиційних на-**

ціональних цінностей українського народу». Протягом 5-ти років експерименту накопичується багатий матеріал для естетичного розвитку учнів, формування шкільних традицій, пов'язаних з українськими національними традиціями. Створюється новий напрямок – музейна педагогіка. У школі розгортає роботу музей В. Сухомлинського, і в його рамках – музей однієї картини. Проходять музейні уроки для учнів різних класів. І як підсумок цієї роботи – виходить книжка, створена педагогами і учнями колежу у жанрі педагогічної публіцистики **«Я неповторний світ вивчаю»**.

Логічним продовженням цієї роботи став **«Науково-методичний супровід особистісного розвитку в контексті тисячолітньої духовної культури українського народу»** (дослідно-експериментальна робота, розпочата у 2009 р.). В школі відбуваються науково-практичні конференції всеукраїнського рівня за участю провідних вчених України (**«Розвиток особистості на основі духовних цінностей тисячолітньої культури українського народу»**, березень 2014 р.).

Очевидного наукового характеру набувають педагогічні ради: **«Досвід і проблеми формування інформаційно-комунікативної культури»**; **«Шкільна освіта в контексті педагогічних ідей В. Сухомлинського»**; **«Філософія серця в сучасній школі»**; **«Гра – як основа здоров'я зберігаючих технологій»** та ін. Напрацьовується і апробується структурно-змістова модель школи духовного зростання. В 2011р. колеж долучається до участі у Всеукраїнській експериментальній програмі **«Інтелект України»**. В 2012 році в школі розпочинає роботу духовно-естетичний центр **«Суцвіття»**.

Педагогічний колектив відкритий до співпраці з навчальними закладами України. Досвід колежу вивчають і використовують в сільських школах Чернігівщини, Рівненщини, Дніпропетровщини, у міських школах Харкова, Ялти, Вінниці, Новоград-Волинського. Зокрема **досвід організації навчального процесу в режимі 3 по 30**. Кожний предметний урок

триває **3 періоди по 30 хвилин**. Це дозволяє вчителю найбільш ефективно структурувати навчальний матеріал за темою. Також суттєво зменшує навантаження на учнів, бо в щоденному розкладі вони мають лише 3 навчальні предмети. Школи, які співпрацюють з Українським колежем, використовують досвід музейної педагогіки і організацію системи виховної роботи на основі цінностей духовної культури.

Вплив суспільства на школу неминучий. Оптимальне управління школою неможливе без встановлення розумних, гармонійних зв'язків і стосунків в системі «суспільство-школа». В усі часи, навіть при найгіршій суспільній «погоді», в найтемніші часи, виникали і жили школи, що обганяли свій час, своє суспільство, школи, які стали маяками для інших, які залишилися в історії, увіковічнивши імена своїх засновників, керівників (школи Т. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського). В їх блискучому досвіді яскраво реалізувалась об'єктивно притаманна духовному життю, зокрема освіті, здатність і функція випередження матеріального буття суспільства. Ця здатність надзвичайно важлива сьогодні, в переломний час суспільного розвитку. Адже випереджальна, націлена в майбутнє підготовка в школі майбутніх активних учасників і лідерів прогресивних перетворень може прискорити оновлення суспільства, зробити його об'єктивним і незворотним.

Такий випереджальний характер школи забезпечується інноваційною діяльністю, яка розвивається від експерименту до експерименту.

Аналіз практики діяльності шкіл показує, що багато педагогічних колективів перебувають у постійному пошуку шляхів вдосконалення своєї діяльності, діючи спонтанно, інтуїтивно. Запроваджуючи новачі в школі без чіткого уявлення протікання процесу педагогічний колектив діє не тільки вірогідно, що об'єктивно, але й ризиковано.

В педагогіці творчий пошук, дослідна робота передбачають експеримент, тобто пошукову діяльність,

створення нового педагогічного досвіду. Чітко розмежувати ці поняття складно. Конкретна педагогічна діяльність може належати тому чи іншому поняттю за домінантною ознакою: чим більше в ній нового, інноваційного, тим вона ближче до власне експериментальної роботи; «чим більше в ній відновлення в інших умовах іншими педагогами вже відомих технологій – тим вона ближче до дослідної роботи, в процесі якої цілком може здійснюватися пошук нового і його подальша апробація, тобто власне експеримент» [7].

З одного боку, щоб навчальний заклад розвивався, необхідно створювати нову практику освіти, яка відповідає процесам оновлення суспільства, життя, експериментувати. З іншого боку, очевидно, що експеримент завжди пов'язаний з ризиком, бо експериментальна робота – це діяльність із задалегідь не гарантованим результатом. Ці ризики зменшує бачення всього процесу експериментальної роботи, розробка її структури і змісту.

Щоб уявити всю організаторську роботу із розвитку в школі дослідно – експериментальної діяльності, важливо осягнути її структуру. В цьому процесі можна виділити кілька етапів [там же, с.137].

Діагностичний етап. На цьому етапі, на основі аналізу стану навчально-виховного процесу. виявляються і формулюються протиріччя, що потребують розв'язання. Визначаються способи їх розв'язання: методики, технології, новий функціонал.

Прогностичний етап. Постановка мети, визначення основних завдань Експерименту. Розробка розгорнутої програми експерименту: побудова моделі нової технології, формулювання гіпотези, прогнозування очікуваних результатів, продумування компенсаційних механізмів на випадок відхилення від очікуваних результатів.

Організаційний етап. Створення умов для реалізації програми: підготовка матеріальної бази, розподіл управлінських функцій, методичне забезпечення, визначення наукового керівника і (за необхідності) наукових консультантів, організація під-

готовки кадрів до експериментальної роботи, пошук можливостей для матеріального стимулювання активних учасників експерименту, проведення констатуючих зрізів.

Впроваджувальний етап. Реалізація нової технології (методики, системи), відслідковування процесу, коректування, контрольні зрізи, спрямована організація досвіду по реалізації розробленого іншими вчителями.

Узагальнюючий етап. Обробка даних. Співвідношення результатів з поставленою метою. Коректування гіпотези у відповідності з результатами, оформлення і опис ходу і результатів експерименту. Часто школи по результатах експерименту видають книжку, де описують не лише результати експериментальної роботи, а й розміщують наукові і творчі роботи вчителів і учнів, які виконувались в процесі експерименту.

Школа майбутнього – це школа творчої думки і дії, школа радості і відповідальності. А майбутнє виростає із сьогоднішнього як дерево з насінини: поступово і повільно. Але щоб воно все ж виростило, треба створити йому умови для успішного росту. Для школи такі умови створюються в експериментальній, інноваційній діяльності. Для її здійснення потрібно знати як «виростити» експеримент і налагодити співпрацю з науковцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василькова, В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной философии) / В. В. Василькова. – СПб.: Лань, 1999 – 480 с. [С.19] / – Серия: Мир культуры, истории, философии

2. Князева, Е.Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомеры / Князева Е. Н., Курдюмов С. П. – СПб.: Алетейя – 2002. – 414 с. [С.139].

3. Словарь иностранных слов. - М.: Русский язык, 1998.

4. Новая парадигма науки и инновационные способы достижения целей. www.theoryandpractice.ru/seminars/47375

5. Єрмаков, І. Г. Проектне бачення компетентнісноспрямованої 12-річ-

ної середньої школи / Єрмаков І. Г., Пузіков Д.О. . Запоріжжя – 2005.

6. Пригожин, И. И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. И. Пригожин. - М.: Эдиториал УРСС, 2001.

7. Управление современной школой / под ред. М. М. Поташника. – М. – 1992. – 164 с. [С. 136].

Вера Зюц

Інноваційний контекст розвитку общеобразовательного учебного заведения

В XXI столетии прогрессивное развитие стран обеспечивается за счет инновационных процессов во всех сферах общественной жизни, развития инновационного мышления работников. Основы такого подхода закладываются в системе образования, начиная с основной школы. Для реализации его необходимо понимать как формируются инновационные процессы в школе всеми педагогическими работниками.

В статье обоснован методологический подход, на котором осуществляется/строится экспериментальная работа в школе по внедрению инноваций. Показано, как обеспечивается непрерывность инновационных процессов. Описан процесс организации экспериментальной работы в школе.

Продемонстрирован процесс перехода общеобразовательного учебного заведения из режима функционирования через экспериментальную работу – в режим инновационного развития.

Ключевые слова: Синергетика, прогрессивное развитие, вызовы, критерии прогрессивной школы, экспериментальная работа, инновационная деятельность, этапы экспериментальной работы.

Vira Zots

Innovative context of general educational institution development

The progressive development of countries in the twentieth century is provided by the innovative processes in all areas of social life and employees innovative thinking development. This approach lays in the education system starting at primary school. For its implementation the formation of innovative processes at school must be understood by all the teachers. The article reveals the process of the educational institution transition from the mode of functioning to the innovative development mode through the experimental work.

The methodological approach in school experimental work on implementation of innovations is grounded in this article. The ensured continuity of the innovative processes is shown. The process of school experimental work organization is described.

Key words: synergetics, progressive development, challenges, the criteria of a progressive school, experimental work, innovative activities, stages of the experimental and research work.